

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 342.922:338.436

Шорський Павло Олександрович

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри
адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Shorskyi Pavlo

*PhD, Doctoral Student at the
Department of Administrative Law and Administrative Activity*

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0009-0008-5953-9795

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ
LEGAL PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR
VIOLATIONS OF LEGISLATION IN THE SPHERE OF THE
AGRICULTURAL COMPLEX**

***Анотація.** Вступ. Значення агропромислового комплексу (далі – АПК)
України у забезпеченні продовольчої безпеки держави, економічної
стабільності та розвитку сільських територій поза сумнівом. Ефективне
функціонування цієї галузі потребує належного правового регулювання,
зокрема у сфері контролю за дотриманням законодавства. У цьому
контексті особливого значення набувають правові засади
адміністративної відповідальності, які є інструментом забезпечення
законності, превенції правопорушень і стимулювання належної поведінки
суб'єктів господарювання. Водночас сучасний стан адміністративно-
деліктного законодавства у сфері АПК вимагає удосконалення відповідно*

до викликів цифровізації, євроінтеграційних процесів і зміцнення інституційної спроможності державних органів. Дослідження змісту, системи та особливостей реалізації адміністративної відповідальності за порушення аграрного законодавства є актуальним як у науковому, так і в прикладному вимірі.

Мета. Метою дослідження є комплексний аналіз правових засад адміністративної відповідальності за порушення у сфері агропромислового комплексу України з урахуванням теоретичних підходів, чинної нормативної бази, судової практики та досвіду Європейського Союзу. Особлива увага приділяється виявленню системних проблем та обґрунтуванню напрямів удосконалення національного законодавства у сфері агропромислового комплексу України.

Матеріали і методи. При підготовці наукової статті на тему правових засад адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері агропромислового комплексу матеріалами є: комплекс нормативно-правових джерел, аналітичних матеріалів, праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження за даною темою та судову практику. Зокрема, це Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України, що регулюють діяльність у сфері АПК, підзаконні нормативні акти тощо. Важливими є також міжнародні угоди та директиви ЄС.

У методологічному аспекті в процесі здійснення дослідження було використано комплексний підхід, поєднуючи загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Зокрема, формально-юридичний метод для аналізу нормативно-правової бази з адміністративної відповідальності в АПК; системний метод дозволив розглядати таку відповідальність у контексті взаємодії між галузевим і адміністративним правом; порівняльно-правовий метод для виявлення спільного й відмінного в регулюванні відповідальності у вітчизняному та європейському правопорядках.

Результати. У науковій статті розглянуто правові засади адміністративної відповідальності у сфері агропромислового комплексу (АПК) як важливої складової сучасної системи державного регулювання. Обґрунтовано, що правові засади адміністративної відповідальності саме в аграрному секторі – це системно впорядкована сукупність норм адміністративного та спеціального аграрного законодавства, принципів, процедур і механізмів державного впливу, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення правопорушень у сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування й реалізації сільськогосподарської продукції, а також на забезпечення раціонального використання земельних, водних і біологічних ресурсів. Проаналізовано чинне законодавство України, що формує нормативну основу функціонування агропромислового комплексу, зокрема Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України «Про державний контроль у сфері безпеки харчових продуктів», «Про пестициди і агрохімікати», «Про насіння і садивний матеріал», «Про охорону земель» та інші. Акцентовано увагу на системному характері правового регулювання, що базується на поєднанні норм адміністративного, аграрного, земельного та екологічного права. Висвітлено адміністративно-правові засади, закладені у Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», де аграрна політика представлена як комплекс заходів, що охоплюють не лише аграрне виробництво, а й суміжні сфери – рибне господарство, науку, освіту, соціальну інфраструктуру. Підкреслено, що зазначені засади досі залишаються методологічною платформою для формування нових стратегій державного управління в агросекторі. Наведено приклади судової практики, які демонструють типові підходи до тлумачення норм, зокрема щодо обґрунтування складів правопорушення та оцінки доказів у сфері аграрного виробництва. Досліджено європейський досвід притягнення до адміністративної відповідальності у межах Спільної

аграрної політики ЄС (САР), на прикладі рішень Суду ЄС, де адміністративні санкції розглядаються як невід'ємна частина контролю за використанням фінансів, а не як покарання у кримінальному розумінні. Висвітлено застосування принципу *ne bis in idem* та його межі у контексті аграрного правопорушення.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях у сфері правових засад адміністративної відповідальності в агропромисловому комплексі пропонується зосередити увагу на поглибленому аналізі механізмів інтеграції українського аграрного законодавства з правом ЄС, зокрема у контексті імплементації норм Спільної аграрної політики та практики Суду ЄС. Також, перспективним є розроблення науково обґрунтованої моделі цифрового моніторингу та обліку адміністративних правопорушень у сфері АПК, що включатиме єдиний електронний реєстр з можливістю автоматизованого аналізу даних. Подальшого дослідження потребує вплив принципу пропорційності та міжнародних стандартів прав людини на застосування адміністративних санкцій у аграрному секторі. Реалізація окреслених перспектив покращить одразу кілька ключових аспектів функціонування агропромислового комплексу: якість правового регулювання, ефективність державного контролю та захист прав і законних інтересів учасників ринку.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, агропромисловий комплекс, правові засади, Кодекс України про адміністративні правопорушення, контроль, санкції, судова практика, САП.

Summary. *Introduction.* The importance of the agro-industrial complex of Ukraine in ensuring the food security of the state, economic stability and development of rural areas is beyond doubt. The effective functioning of this industry requires proper legal regulation, in particular in the field of control over compliance with legislation. In this context, the legal principles of administrative

liability, which are a tool for ensuring legality, preventing offenses and stimulating proper behavior of business entities, are of particular importance. At the same time, the current state of administrative and tort law in the agro-industrial complex requires improvement in accordance with the challenges of digitalization, European integration processes and strengthening the institutional capacity of state bodies. Research into the content, system and features of the implementation of administrative liability for violations of agricultural legislation is relevant both in scientific and applied terms.

Purpose. The purpose of the study is a comprehensive analysis of the legal principles of administrative liability for violations in the agro-industrial complex of Ukraine, taking into account theoretical approaches, the current regulatory framework, judicial practice and the experience of the European Union. Particular attention is paid to identifying systemic problems and substantiating directions for improving national legislation in the agro-industrial complex of Ukraine.

Materials and methods. Preparing a scientific article on the legal principles of administrative liability for violations of legislation in the agro-industrial complex, the materials are the following: a set of regulatory and legal sources, analytical materials, works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research on this topic, and judicial practice. In particular, this is the Code of Ukraine on Administrative Offenses, Laws of Ukraine regulating activities in the agro-industrial complex, subordinate regulations, etc. International agreements and EU directives are also important.

In the methodological aspect, a comprehensive approach was used in the process of conducting the research, combining general scientific and special legal methods. In particular, the formal-legal method for analyzing the regulatory and legal framework for administrative liability in the agro-industrial complex; the systemic method allowed us to consider such liability in the context of interaction between industry and administrative law; the comparative legal method for

identifying common and distinctive features in the regulation of liability in domestic and European legal systems.

Results. The scientific article examines the legal principles of administrative liability in the agro-industrial complex as an important component of the modern system of state regulation. It is substantiated that the legal principles of administrative liability in the agrarian sector are a systematically ordered set of norms of administrative and special agrarian legislation, principles, procedures and mechanisms of state influence aimed at preventing, detecting and stopping violations in the field of production, processing, storage, transportation and sale of agricultural products, as well as ensuring the rational use of land, water and biological resources. The current legislation of Ukraine, which forms the regulatory basis for the functioning of the agro-industrial complex, is analyzed, in particular the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Laws of Ukraine «On State Control in the Sphere of Food Safety», «On Pesticides and Agrochemicals», «On Seeds and Planting Material», «On Land Protection» and others. The attention is focused on the systemic nature of legal regulation, which is based on a combination of norms of administrative, agrarian, land and environmental law. The administrative and legal principles laid down in the Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Agrarian Policy for the Period Until 2015» are highlighted, where agrarian policy is presented as a set of measures covering not only agricultural production, but also related areas – fisheries, science, education, social infrastructure. It is emphasized that these principles still remain a methodological platform for the formation of new strategies of public administration in the agricultural sector. Examples of judicial practice are given, which demonstrate typical approaches to the interpretation of norms, in particular regarding the substantiation of the elements of the offense and the assessment of evidence in the field of agricultural production. The European experience of bringing to administrative responsibility within the framework of the EU Common Agricultural Policy (CAP) is studied, using the

example of decisions of the Court of Justice of the EU, where administrative sanctions are considered an integral part of control over the use of finances, and not as punishment in the criminal sense. The application of the ne bis in idem principle and its limits in the context of an agricultural offense is highlighted.

Discussion. In further scientific research in the field of legal principles of administrative liability in the agro-industrial complex, it is proposed to focus on an in-depth analysis of the mechanisms of integration of Ukrainian agrarian legislation with EU law, in particular in the context of the implementation of the norms of the Common Agricultural Policy and the practice of the Court of Justice of the EU. Also, it is promising to develop a scientifically based model of digital monitoring and accounting of administrative offenses in the agro-industrial complex, which will include a single electronic register with the possibility of automated data analysis. Further research is required into the influence of the principle of proportionality and international human rights standards on the application of administrative sanctions in the agricultural sector. The implementation of the outlined prospects will improve several key aspects of the functioning of the agro-industrial complex at once: the quality of legal regulation, the effectiveness of state control and the protection of the rights and legitimate interests of market participants.

Key words: *administrative liability, agroindustrial complex (sector), legal principles, Code of Ukraine on Administrative Offenses, control, sanctions, judicial practice, CAP.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку агропромислового комплексу (АПК) України питання ефективного правового регулювання, у тому числі у сфері адміністративної відповідальності, набуває особливої актуальності. Зростання ролі державного контролю, інтеграція до європейського правового простору, запровадження програм фінансової підтримки сільськогосподарського

виробництва обумовлюють необхідність чіткого визначення правових засад адміністративної відповідальності за правопорушення в аграрній сфері.

У правовій науці категорія «засади» трактується як сукупність фундаментальних положень, що формують зміст, структуру та спрямованість відповідної правової системи. Разом із тим, специфіка аграрного сектору, багатогалузевість його правового регулювання (адміністративне, земельне, екологічне, господарське, податкове право), особливості функціонування сільськогосподарських підприємств та масштабність державного втручання формують потребу в системному переосмисленні та конкретизації правових засад адміністративної відповідальності саме у сфері АПК.

На сьогодні спостерігається розрив між декларативними положеннями аграрного законодавства та практикою правозастосування, зокрема – у сфері адміністративного реагування на порушення. Відсутність уніфікованого підходу до визначення складів адміністративних правопорушень, неузгодженість норм Кодексу України про адміністративні правопорушення із галузевим законодавством, недосконалість механізмів фіксації та притягнення до відповідальності, обмеженість статистичної звітності — все це знижує ефективність системи адміністративної відповідальності в АПК.

Особливої ваги набуває й питання адаптації українського аграрного законодавства до стандартів Європейського Союзу, де адміністративна відповідальність розглядається як інструмент забезпечення правомірності та цільового використання бюджетних коштів у межах Спільної аграрної політики (CAP). Прикладом є практика Суду ЄС у справі *C-489/10 Bonda*, яка демонструє важливість розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності в контексті дотаційної політики [17].

Таким чином, існує об'єктивна потреба у визначенні, уточненні та науковому осмисленні правових засад адміністративної відповідальності у

сфері агропромислового комплексу як концептуальної основи для подальшого розвитку національного законодавства, його гармонізації з європейськими підходами та підвищення ефективності правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правових засад як фундаменту юридичних інститутів досліджувалась у роботах Ю.П. Битяка [1], О.М. Бандурки [2], Р.С. Мельника [3]. Ю. П. Битяк у праці «Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні» визначає правові засади як фундаментальну систему конституційних гарантій, нормативних правил і організаційних підходів до формування й функціонування інституту державної служби. Він наголошує, що такі засади – це не просто юридичні норми, а ядро державно-службової системи, яке поєднує конституційну основу з механізмами реалізації в системі управління [1]. О.М. Бандурка розглядає правові засади через призму їх практичної ролі: як комплекс правових норм, принципів та механізмів, що спрямовані на профілактику порушень. Так, він підкреслює, що профілактика правопорушень – це соціально правова діяльність держави, органів влади та суспільства для виявлення причин і умов правопорушень, та створення ефективного системного механізму реагування [2]. В.І. Мельник трактує правові засади як механізм конституційного управління – систему правових норм, що зумовлюють порядок організації, функціонування та модернізації органів державної служби з урахуванням євроінтеграції [3]. Деякі вчені трактують юридичну відповідальність як комплексний правовий інститут, який охоплює систему різногалузевих норм, які закріплюють види та порядок застосування заходів за порушення аграрного законодавства [4]. Н.С. Васильєва проаналізувала зміст та класифікації нормативних, фактичних і процесуальних підстав адміністративної відповідальності в сільському господарстві [5]. Д.В. Халізов досліджував види правопорушень (наприклад, самовільне зайняття,

нецільове використання землі), аналіз ефективності санкцій та пропозиції щодо удосконалення адміністративного контролю і правових норм [6]. Заслуговує на увагу думка Г.С. Іванової щодо ролі Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) у сфері АПК України. Вчена підкреслює інституційне значення КУпАП як основоположного правового інструменту, у межах якого формуються нові адміністративні норми, що враховують специфіку агропромислового комплексу (АПК). Зокрема, вона наголошує: в процесі інституціоналізації мають виникати і закріплюватися нові положення у законодавстві, що регулює АПК, зокрема, у КУпАП. Це означає, що КУпАП не лише визначає загальні процедури адміністративної відповідальності, а й за допомогою спеціальних положень і норм має бути адаптований і деталізований відповідно до особливостей аграрної сфери – для забезпечення ефективного управління, контролю та превенції правопорушень у цій галузі [7]. Але попри наявні праці, дослідження інтеграції європейського досвіду, судової практики, а також питання подвійної відповідальності у сфері САР залишаються досі недостатньо розкритими.

Метою статті є комплексний аналіз правових засад адміністративної відповідальності за порушення у сфері агропромислового комплексу України з урахуванням теоретичних підходів, чинної нормативної бази, судової практики та досвіду Європейського Союзу. Особлива увага приділяється виявленню системних проблем та обґрунтуванню напрямів удосконалення національного законодавства у сфері агропромислового комплексу України.

Матеріали і методи. При підготовці наукової статті на тему правових засад адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері агропромислового комплексу матеріалами є: комплекс нормативно-правових джерел, аналітичних матеріалів, праці вітчизняних та зарубіжних

авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження за даною темою та судову практику. Зокрема, це Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України, що регулюють діяльність у сфері АПК, підзаконні нормативні акти тощо. Важливими є також міжнародні угоди та директиви ЄС.

У методологічному аспекті в процесі здійснення дослідження було використано комплексний підхід, поєднуючи загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Зокрема, формально-юридичний метод для аналізу нормативно-правової бази з адміністративної відповідальності в АПК; системний метод дозволив розглядати таку відповідальність у контексті взаємодії між галузевим і адміністративним правом; порівняльно-правовий метод для виявлення спільного й відмінного в регулюванні відповідальності у вітчизняному та європейському правопорядках.

Виклад основного матеріалу. Поняття «засади» тлумачний словник визначає засади як основи чогось те головне, на чому ґрунтується базується що-небудь [8]. Юридичний словник трактує поняття «засади» у контексті терміну «принципи». Принципи (від лат. *Principium* – начало основа) в юридичній літературі визначають як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права [9]. Це означає, що «засади» та «принципи» у правовому контексті взаємозамінні: вони виступають як фундаментальні, базисні положення, що лежать в основі правової системи чи певної галузі права.

Щодо правових засад адміністративної відповідальності у сфері агропромислового комплексу, то вони охоплюють специфічну сферу суспільних відносин, пов'язаних із виробництвом, обігом, контролем якості та безпеки продукції аграрного сектору. На нашу думку, такі засади мають включати нормативне закріплення цільової компетенції державних органів,

правовий статус суб'єктів аграрної діяльності та процедурні аспекти притягнення до відповідальності.

Відтак, правові засади адміністративної відповідальності саме в аграрному секторі – це системно впорядкована сукупність норм адміністративного та спеціального аграрного законодавства, принципів, процедур і механізмів державного впливу, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення правопорушень у сфері виробництва, переробки, зберігання, транспортування й реалізації сільськогосподарської продукції, а також на забезпечення раціонального використання земельних, водних і біологічних ресурсів.

Питання адміністративної відповідальності у сфері АПК стають особливо актуальними в умовах реформування галузі, адаптації до європейського права та зростання обсягів державної підтримки сільського господарства.

Треба зазначити, що правові засади адміністративної відповідальності в АПК й адміністративно-правові засади взаємодії держави та аграрного сектору перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки перші визначають стратегічні принципи, цілі та механізми державного впливу на аграрну сферу, а другі – конкретизують інструменти реагування на порушення цих засад через систему адміністративних санкцій. Іншими словами, адміністративно-правові засади взаємодії задають нормативну рамку, в межах якої відбувається правове регулювання аграрних відносин, тоді як правові засади адміністративної відповідальності забезпечують дієвість цієї рамки шляхом встановлення превентивних, припиняючих та каральних заходів щодо правопорушень у виробництві, переробці, зберіганні та реалізації сільськогосподарської продукції. Така взаємодоповнюваність забезпечує цілісність державного управління аграрним сектором і сприяє підвищенню правової дисципліни в ньому.

Одним із базових нормативно-правових актів, в якому окреслені адміністративно-правові засади взаємодії держави та аграрного сектору, виступає Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років». Хоча дія цього закону формально обмежена часовими рамками, він є чинним і містить низку ключових положень, що зберігають актуальність і сьогодні в контексті формування політики державного регулювання агропромислового комплексу (АПК) [10].

Згідно зі статтею 2 зазначеного закону, пріоритетний розвиток сільського господарства має забезпечуватися через системну взаємодію державних органів управління із сільськогосподарськими товаровиробниками. У нормативному контексті це формулюється як сукупність адміністративно-правових принципів, що визначають характер і межі втручання держави у підприємницьку діяльність у аграрній сфері.

До основних адміністративно-правових засад цієї взаємодії належать:

- **Забезпечення стабільної нормативно-правової бази**, що передбачає створення передбачуваних умов для функціонування аграрного підприємництва, правову визначеність і недопущення частих змін у законодавстві.
- **Принцип невтручання органів виконавчої влади у господарську діяльність**, за винятком випадків, визначених законами, що відображає орієнтацію на розвиток саморегулювання та автономності аграрного бізнесу.
- **Підтримка приватного підприємництва** в аграрному секторі, що забезпечується адміністративними інструментами стимулювання, включаючи спрощення процедур, пільгове оподаткування та доступ до ресурсів.
- **Гарантії захисту прав власності** на землю, майно та результати господарської діяльності, що реалізуються через адміністративні процедури

реєстрації прав, державного контролю за дотриманням законності у сфері земельних відносин.

- **Державна підтримка наукових досліджень** та впровадження інноваційних екологічних технологій, що відображає прагнення до модернізації галузі та сталого розвитку агровиробництва.

- **Формування цінового, податкового та кредитного механізмів**, які враховують сезонний характер виробництва, повільний обіг капіталу та низьку норму прибутку – ці фактори обумовлюють необхідність спеціального режиму державного регулювання в аграрному секторі.

- **Дотування виробництва окремих видів аграрної продукції** (тваринництва, рибництва, льонарства), що здійснюється шляхом адміністративного розподілу бюджетних дотацій та надання державної підтримки через уповноважені органи.

- **Підтримка національного виробника** у сфері сировинного забезпечення, зокрема шляхом впровадження обов'язкового використання вітчизняної сировини у виробництві товарів певного призначення (наприклад, тютюнових виробів), що є проявом адміністративної інтервенції задля захисту внутрішнього ринку.

Таким чином, аналіз змісту статті 2 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» дозволяє виокремити низку ключових адміністративно-правових засад, що визначають характер відносин між державою та сільськогосподарськими товаровиробниками. Тож, положення цього нормативно-правового акту залишаються концептуально важливими для формування сучасної аграрної політики в умовах адаптації до європейських стандартів управління в АПК.

У системі державного управління агропромисловим комплексом України важливу роль відіграють законодавчо закріплені засади аграрної політики. Одним із таких базових нормативних документів є Закон України

«Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», який хоча й формально не актуальний після завершення означеного періоду, але досі чинний, бо з погляду визначення фундаментальних принципів формування та реалізації аграрної політики держави є доцільним [11].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», державна аграрна політика ґрунтується на національних пріоритетах та враховує необхідність інтеграції України до Європейського Союзу і світового економічного простору. Її основними складовими виступає комплекс правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного сталого розвитку сільських територій. Дія основних засад охоплює сільське і рибне господарство, харчову промисловість та переробку сільськогосподарської продукції, аграрну науку й освіту, соціальну сферу села, а також їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення [11].

Цей нормативно-правовий акт формує адміністративно-правові засади координації роботи органів державної влади та місцевого самоврядування у процесі реалізації державної політики в аграрній сфері. Особливий акцент зроблено на важливості впровадження системного й комплексного підходу до регуляторних, управлінських та фінансових інструментів, що функціонують у межах аграрного сектору.

Важливою адміністративно-правовою характеристикою зазначеної політики є її орієнтація на національні інтереси та інтеграційні процеси. Це означає, що реалізація аграрної політики не може відбуватися ізольовано від загальнодержавних стратегій розвитку економіки, зовнішньополітичних пріоритетів та зобов'язань перед міжнародними партнерами.

Крім того, закон визначає, що об'єктом державної аграрної політики є не лише виробництво сільськогосподарської продукції, а й інші пов'язані

сфери: рибне господарство, харчова промисловість, переробка, аграрна наука, освіта, соціальна сфера села, а також їх матеріально-технічне й фінансове забезпечення. Таким чином, правове регулювання охоплює не лише виробничу, а й соціальну, наукову та інфраструктурну складову аграрного розвитку, що вимагає відповідної адміністративної координації між різними органами влади.

Важливим елементом системи правового регулювання АПК є взаємозв'язок між загальнодержавними та галузевими нормативно-правовими актами. Системність правового поля дозволяє забезпечити цілісність управлінських процесів, координацію між суб'єктами публічного адміністрування та господарськими структурами, а також гарантує правову визначеність для всіх учасників аграрного виробництва.

Законодавча база, що регулює управління аграрним сектором України, становить фундамент для формування правових засад адміністративної відповідальності у сфері АПК. Вона встановлює чіткі норми та правила функціонування аграрного сектору, визначає повноваження державних органів і механізми контролю за дотриманням законодавства, що, у свою чергу, створює підґрунтя для застосування адміністративно-правових санкцій у разі порушень. Таким чином, законодавство забезпечує системний підхід до регулювання агросфери, сприяючи ефективному притягненню до відповідальності за правопорушення і захисту правових інтересів держави, суб'єктів господарювання та громадян у аграрній галузі. У національному законодавстві України адміністративна відповідальність у сфері агропромислового виробництва передбачена, зокрема, такими нормативними актами: Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП); Закон України «Про державний контроль у сфері безпечності харчових продуктів та кормів»; Закон України «Про

насіння і садивний матеріал»; Закон України «Про пестициди і агрохімікати»; Закон України «Про охорону земель» тощо.

На рівні ЄС чинними є: Регламент (ЄС) № 1306/2013 щодо фінансування та моніторингу САП; Регламент (ЄС) № 2988/95 про захист фінансових інтересів ЄС; Регламент (ЄС) № 1973/2004 щодо єдиного платежу в агросекторі тощо.

Тобто суворе дотримання норм законодавства при визначенні та застосуванні адміністративної відповідальності у сфері АПК являє собою **законність**, а також як першочергову правову засаду. Наступна правова засада, яка витікає теж з законодавчої бази – **системність** як узгодженість норм адміністративного, аграрного, земельного, екологічного права у регулюванні адміністративної відповідальності.

Інші правові засади адміністративної відповідальності в агропромисловому комплексі (АПК) включають такі ключові елементи:

1. Обґрунтованість – адміністративна відповідальність застосовується лише за наявності фактичних та правових підстав, підтверджених доказами.

2. Принцип індивідуалізації відповідальності – врахування ступеня вини, характеру правопорушення та обставин справи при визначенні виду і міри покарання.

3. Своєчасність – оперативний розгляд справ та застосування санкцій, що запобігають порушенням і повторним правопорушенням.

4. Пропорційність – санкції мають бути адекватними за тяжкістю та наслідками порушення.

5. Гарантії захисту прав суб'єктів – забезпечення правової допомоги, можливості оскарження рішень та прозорість процедур.

6. Превентивна спрямованість – адміністративна відповідальність має запобігати порушенням через контроль та превентивні заходи.

7. Відповідність європейським стандартам – гармонізація національного законодавства з нормами ЄС, зокрема у межах спільної аграрної політики.

8. Принцип *ne bis in idem* – заборона повторного притягнення до адміністративної відповідальності за одне і те саме правопорушення.

У системі заходів адміністративного впливу на правопорушення у сфері агропромислового комплексу важливе місце посідає практика притягнення до відповідальності за конкретні порушення аграрного, земельного, санітарного, ветеринарного та екологічного законодавства. При цьому варто звернути увагу як на національну, так і на європейську практику.

Одним із найпоширеніших порушень є **псування посівів і знищення врожаю**. Відповідно до статті 104 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративна відповідальність передбачена за такі дії, як потрава посівів, псування або знищення зібраного врожаю, пошкодження насаджень. Залежно від суб'єкта порушення, передбачено штрафні санкції: для громадян – від 1 до 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ), для посадових осіб – від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При повторному порушенні протягом року розмір штрафу зростає [12].

Значна увага приділяється і дотриманню правил поведінки з небезпечними хімічними речовинами. Так, відповідно до статті 83 КУпАП, **порушення порядку транспортування, зберігання, застосування або утилізації пестицидів і агрохімікатів** тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для громадян і від 7 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для посадових осіб [12].

Окрему категорію порушень становлять **фітосанітарні порушення**, які регламентуються статтями 105–106 КУпАП. Зокрема, порушення

фітосанітарних вимог тягне за собою штрафи від 3 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для громадян і від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для посадових осіб. За ввезення чи вивезення немитих культур без належної сертифікації передбачено штраф у розмірі 3–10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для громадян та 13–18 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – для посадових осіб [12].

Важливою складовою контролю в агропромисловій галузі є **ветеринарно-санітарна безпека**, що також підпадає під адміністративно-правове регулювання. Законодавство передбачає:

- штраф 3–6 НМДГ за порушення ветеринарно-санітарних норм;
- 6–10 НМДГ – за невжиття карантинних заходів;
- до 40 НМДГ – за переміщення тварин або продукції без перевірки;
- 50–100 НМДГ – за реалізацію продукції, не перевіреної органами ветеринарної медицини або виготовленої з використанням несанкціонованих препаратів [12].

Вивчення судової практики є ключовим для розуміння реального механізму застосування адміністративно-правових норм у сфері агропромислового комплексу. Судові рішення не лише розкривають особливості тлумачення положень законодавства, а й демонструють типові порушення та практичні підходи до їх кваліфікації.

Одним з показових прикладів є справа, розглянута Біловодським районним судом Луганської області, у якій скасовано постанову за ст. 53 КУпАП щодо проїзду по посівах. Суд дійшов висновку, що агротехнічні заходи, здійснені орендарем, не були правопорушенням, а дії голови адміністрації порушили процесуальні права особи [13]. Інша справа стосувалася пошкодження посівів, за що керівника фермерського господарства було притягнуто до відповідальності зі штрафом у розмірі 255 грн. Апеляційна інстанція залишила первинне рішення без змін (справа № 329/587/20) [14].

У практиці адміністративного судочинства також трапляються рішення щодо порушення ветеринарно-санітарного законодавства. Наприклад, Каланчацький суд Херсонської області у листопаді 2021 року визнав правомірним штраф у розмірі 23 615 грн, накладений за порушення у сфері державного контролю харчових продуктів. Незважаючи на процесуальні недоліки при складанні протоколу, рішення залишено в силі [15].

Показовим прикладом у межах Європейського Союзу є **накладення адміністративного штрафу на Грецію** у червні 2025 року. Європейська комісія наклала штраф у розмірі 392,2 мільйона євро за систематичні шахрайські дії з бюджетними субсидіями, передбаченими в рамках Спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy). Близько 100 фермерів були викриті у фальсифікації документів про місце проживання з метою незаконного отримання дотацій. Додатково, Комісія застосувала обмеження на подальше фінансування аграрного сектору країни у розмірі 5 % [16].

У межах аграрної політики Європейського Союзу (САП) значна увага приділяється належному адмініструванню фінансової допомоги. Відтак, правопорушення у сфері субсидування сільського господарства розглядаються переважно через призму адміністративної відповідальності. Однією з ключових справ, яка заклала основу сучасного розуміння адміністративних санкцій у сфері аграрного права, є справа C-489/10 Bonda, розглянута Судом ЄС 5 червня 2012 року.

У травні 2005 року польський фермер Лукаш Бонда подав заявку на отримання єдиного платежу, в якій навмисно завищив площу сільськогосподарських земель. У відповідь платіжне агентство зменшило суму дотацій та виключило його з участі в програмі на наступні три роки згідно зі ст. 138(1) Регламенту № 1973/2004. Після цього проти Бонди було порушено кримінальне провадження, яке завершилось вироком за

шахрайство з субсидіями (ст. 297(1) КК Польщі). Водночас апеляційний суд визнав це переслідування таким, що суперечить принципу *ne bis in idem*.

Суд Європейського Союзу постановив, що виключення з участі у програмі САП та скорочення фінансування не є кримінальними покараннями, а становлять адміністративні заходи. Такі санкції застосовуються лише до осіб, які добровільно беруть участь у програмах аграрної допомоги, а їхня мета полягає у забезпеченні належного управління коштами ЄС, а не в покаранні [17]. Суд підкреслив, що такі заходи:

- не мають карального характеру;
- спрямовані на запобігання зловживанням;
- є невід'ємною частиною аграрного регулювання;
- не перешкоджають одночасному кримінальному переслідуванню.

Суд також підкреслив, що принцип *ne bis in idem* може застосовуватися лише за умови, що попереднє провадження було кримінальним відповідно до вимог Європейського суду з прав людини. Справу *Bonda* слід розглядати як взірець того, як інституції ЄС диференціюють адміністративні та кримінальні санкції у сфері агропромислового комплексу. Вона демонструє, що:

- адміністративна відповідальність у сфері аграрного законодавства ЄС має специфічне призначення та чітко відмежовується від кримінального покарання;
- держави-члени можуть притягувати осіб до кримінальної відповідальності попри раніше накладені адміністративні санкції за ті ж дії;
- *ne bis in idem* не застосовується, якщо перше провадження не є кримінальним за сутністю.

Висновки. Узагальнення теоретико-правових положень та нормативної бази дозволяє дійти висновку, що правові засади адміністративної відповідальності у сфері агропромислового комплексу (АПК) України становлять складну, системно організовану сукупність

норм, принципів і механізмів, які забезпечують реалізацію державної юрисдикційної функції в межах адміністративно-правового регулювання аграрної діяльності. Ці засади охоплюють як загальні положення адміністративного права, так і спеціалізовані нормативно-правові акти, що регулюють окремі напрями функціонування аграрного сектору.

Аналіз чинного законодавства свідчить про багатогалузевий характер нормативної бази, що охоплює адміністративне, земельне, екологічне, ветеринарне, господарське та податкове право. Особливе місце займають положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також спеціальні закони, спрямовані на забезпечення якості та безпеки продукції, охорону земель, обіг хімікатів і насіннєвого матеріалу.

Судова практика демонструє як складність механізму притягнення до адміністративної відповідальності, так і наявність численних проблем правозастосування, зокрема формальність накладення санкцій, відсутність єдиної статистичної бази, процесуальні порушення під час складання протоколів. Водночас наявні приклади ефективного захисту прав аграріїв через суд, що свідчить про дієвість інструментів адміністративного судочинства за належного використання.

Досвід Європейського Союзу, зокрема в межах Спільної аграрної політики (САР), підтверджує важливість чіткого розмежування між адміністративними та кримінальними санкціями, а також акцентує на необхідності превентивного, а не карального характеру відповідальності в аграрній сфері. Європейська судова практика демонструє зважене та пропорційне застосування адміністративних заходів із метою захисту фінансових інтересів ЄС.

Таким чином, ефективне функціонування правових засад адміністративної відповідальності в аграрному секторі України потребує комплексного підходу, що включає:

- гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами;
- усунення колізій між загальними та спеціальними нормами;
- забезпечення прозорості правозастосовної практики;
- вдосконалення підготовки посадових осіб контролюючих органів;
- підвищення рівня правосвідомості учасників аграрного виробництва.

Подальші дослідження доцільно спрямовувати на розробку уніфікованої системи моніторингу правопорушень у сфері АПК, підвищення ефективності адміністративного реагування та імплементацію кращих практик ЄС у національне правове поле.

Література

1. Битяк Ю. П. Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. Вип. №2 (13). С. 75–82.
2. Бандурка О. М. Правові засади попередження і протидії злочинності. *Адміністративне право України*. 2010. Розд. 4. URL: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/pravovi-zasadi-porperedjennya-protidiji-79757.html> (дата звернення: 08.08.2025).
3. Мельник В. І. Конституційно-правові засади інституту державної служби України. *Юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 13–18.
4. Горішній О. О., Грінь А. А., Мкртчян Р. С. (2025). Юридична відповідальність за порушення аграрного законодавства. *Київський часопис права*. 2025. № 1. С. 75–81.
5. Васильєва Н. С. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сільському господарстві. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С. 97–101.

6. Халізов Д. В. До питання адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері використання земель фермерських господарств. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 32 (2). С. 896–907.

7. Іванова Г. С. Інституційні основи адміністративно-правового регулювання у сфері агропромислового комплексу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 49. С. 36–39.

8. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) : в 11 т. / редкол.: І. К. Білолід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. 799 с.

9. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5: П-С. 736 с.

10. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років : Закон України від 18 січня 2001 року № 2238-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 11. Ст. 52.

11. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 1. Ст. 17.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №51. Ст. 1122.

13. Рішення Біловодського районного суду Луганської області від 14 липня 2021 р. № 98329662, судова справа № 408/3333/18-ц. *YouControl*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/98329662/> (дата звернення: 11.08.2025).

14. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 22 грудня 2020 р. № 96667445, справа № 329/587/20. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/court/96667445> (дата звернення: 11.08.2025).

15. Рішення Каланчацького районного суду Херсонської області від 11 листопада 2021 р. № 101028007, справа № 657/918/20. *YouControl*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101028007/> (дата звернення: 11.08.2025).

16. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 5 June 2012. Criminal proceedings against Łukasz Marcin Bonda. Case C-489/10. *EUR-Lex*. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0489> (дата звернення: 11.08.2025).

References

1. Bytiak Yu.P. (1998). Konstytutsiino-pravovi zasady stanovlennia ta rozvytku derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Constitutional and legal principles of the formation and development of civil service in Ukraine]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2(13), 75–82 [in Ukrainian].

2. Bandurka O.M. (2010). Pravovi zasady poperedzhennia i protydii zlochynnosti [Legal foundations for prevention and counteraction of crime]. *Administrativne pravo Ukrainy – Administrative Law of Ukraine*. Section 4. Retrieved from <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/pravovi-zasadi-poperedjennya-protidiji-79757.html> [in Ukrainian].

3. Melnyk V.I. (2019). Konstytutsiino-pravovi zasady instytutu derzhavnoi sluzhby Ukrainy [Constitutional and legal foundations of the institution of civil service in Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 2, 13–18 [in Ukrainian].

4. Horishniy O.O., Hrin A.A., Mkrtchian R.S. (2025). Yurydychna vidpovidalnist za porushennia ahrarnoho zakonodavstva [Legal responsibility for violations of agrarian legislation]. *Kyivskyi chasopys prava – Kyiv Journal of Law*, 1, 75–81 [in Ukrainian].

5. Vasylieva N.S. (2014). Pidstavy administratyvnoi vidpovidalnosti za pravoporushennia u silskomu hospodarstvi [Grounds for administrative responsibility for offenses in agriculture]. *Yevropeiski perspektyvy – European Perspectives*, 8, 97–101 [in Ukrainian].

6. Khalizov D.V. (2024). Do pytannia administratyvnoi vidpovidalnosti za porushennia zakonodavstva u sferi vykorystannia zemel fermer·skykh hospodarstv [On the issue of administrative responsibility for violations in the use of land by farms]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 32(2), 896–907 [in Ukrainian].

7. Ivanova H.S. (2018). Instytutsiini osnovy administratyvno-pravovoho rehuliuвання u sferi ahropromyslovoho kompleksu [Institutional foundations of administrative and legal regulation in the agro-industrial complex]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 49, 36–39 [in Ukrainian].

8. Slovnkyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnkyk (1970–1980): v 11 t. / Redkol.: I.K. Bilolid (Head) et al. – Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. 799 p. [in Ukrainian].

9. Yurydychna entsyklopediia: v 6 t. / Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (Chief Ed.) et al. – Kyiv: Ukrainska entsyklopediia, 2003. Vol. 5: P–S. 736 p. [in Ukrainian].

10. Pro stymuliuvannia rozvytku silskoho hospodarstva na period 2001–2004 rokiv: Zakon Ukrainy vid 18 sichnia 2001 roku No. 2238-III [On promoting the development of agriculture for the period 2001–2004: Law of Ukraine of January 18, 2001 No. 2238-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2001, No. 11, Art. 52 [in Ukrainian].

11. Pro osnovni zasady derzhavnoi ahrarnoi polityky na period do 2015 roku: Zakon Ukrainy vid 18 zhovtnia 2005 roku No. 2982-IV [On the basic principles of state agrarian policy for the period until 2015: Law of Ukraine of

October 18, 2005 No. 2982-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2006, No. 1, Art. 17 [in Ukrainian].

12. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks Ukrainy vid 7 hrudnia 1984 roku No. 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses: Code of Ukraine of December 7, 1984 No. 8073-X]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR - Bulletin of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*, 1984, No. 51, Art. 1122 [in Ukrainian].

13. Rishennia Bilovodskoho raionnoho sudu Luhanskoi oblasti vid 14 lypnia 2021 r. No. 98329662, sprava No. 408/3333/18-ts [Decision of the Bilovodsk District Court of Luhansk Region of July 14, 2021 No. 98329662, case No. 408/3333/18-c]. *YouControl*. Retrieved from <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/98329662/> [in Ukrainian].

14. Postanova Tretoho apelatsiinoho administratyvnoho sudu vid 22 hrudnia 2020 r. No. 96667445, sprava No. 329/587/20 [Ruling of the Third Administrative Court of Appeal of December 22, 2020 No. 96667445, case No. 329/587/20]. *Opendatabot*. Retrieved from <https://opendatabot.ua/court/96667445> [in Ukrainian].

15. Rishennia Kalanchatskoho raionnoho sudu Khersonskoi oblasti vid 11 lystopada 2021 r. No. 101028007, sprava No. 657/918/20 [Decision of the Kalanchak District Court of Kherson Region of November 11, 2021 No. 101028007, case No. 657/918/20]. *YouControl*. Retrieved from <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101028007/> [in Ukrainian].

16. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 5 June 2012. Criminal proceedings against Łukasz Marcin Bonda. Case C-489/10. *EUR-Lex*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0489>.